

збільшилася. Ця тенденція зберігалася і в післявоєнні роки. Це було викликано як великими об'ємами відбудови, так й значним збільшенням об'ємів перевезень військових й цивільних вантажів. Часткова забезпеченість кадрами здійснювалася за рахунок перерозподілу між східними і західними регіонами країни. Повернулися такі керівники транспорту як С.В. Кутафін, Н.Т.Закорко, які до війни працювали - перший начальником Південної магістралі, другий-Сталінської. П.Ф. Кривоніс повернувся до керівництва Північно-Донецькою магістраллю. Приїздили на нове місце роботи працівники інших професій. На вересень 1943р. на Південну магістраль було повернуто 337 залізничників³² В березні місяці 1944р. на Вінницьку магістраль було ревакуйовано 1275 осіб, у вересні - 1466 працівників.³³ Приток кваліфікованих кадрів якісно вплинув на склад працівників галузі.

В даній розвідці перераховані основні, проте далеко не усі проблеми відбудови залізничного транспорту України. Його відродження відбулося в основному за рахунок самопожертви самих залізничників, мешканців сіл і міст України. Тому досвід, накопичений робітниками транспортної галузі у 1943-45 рр. і перші повоєнні роки по мобілізації сил і засобів, до певної міри, в наш напівкризовий час не втрачає цінність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах / 1939-45 рр./ -К., 1999.-Т.І2.-С.321; 2. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи /1946-1980-ті рр./- К.,1999.-Т.І3.-С.27; 3.Ковалев І.В. Транспорт в Великой Отечественной войне /1941-45гг./.-М.,1981.-С.262; 4.Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи /1946-1980-ті рр./ -К.,1999.-Т.І3.-С.27; Федоров В.Г. Украина в Великой Отечественной войне 1941-45гг.// 50-летие Великой Победы над фашизмом. - Смоленск, 1995.-С.53; 5.Железнодорожники в Великой Отечественной войне.- М., 1985.-С.260; 6. ДАХО.-Ф. 156.-Оп.15.-Спр.40.-Арк.1; 7.Данилюк М., Панчук М. На службі фронту і тилу.-К.,1968.-С.37; 8. Луганщина в годы Великой Отечественной войны 1941-45гг.: Сб. документов и материалов.- Донецк, 1969.- С.116; 9.Запорожская область в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.: Сб.документов.- Запорожье, 1959.- С.347; 10. Железнодорожники в Великой Отечественной войне.- М., 1985.- С.266;11.Там само.-С.282; 12. Николаевщина в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.: Док. и материалы.- Одесса, 1964.- С.221; 13. Железнодорожники в Великой Отечественной войне.- М., 1985.- С.285-286; 14.Пономаренко П.К. Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских захватчиков.- М., 1986.-С.173; 15. Боротьба трудящихся західних областей УРСР проти фашистських загартників у роки Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу.- К.,1984.-С.119; 16.Трагедії Карпатського рейду Ковпака-55 років // День.-1998.-5 серпня; 17. Федоров В.Г. Украина в умовах системної кризи /1946-1980-ті рр./- К., 1999.-Т.І3.- С.47; 18. Там само; 19. Ковалев І.В. Транспорт в Великой Отечественной войне /1941-45гг./- М.,1981.-С.261; 20. Минеев А. Организация железнодорожного базирования войск // Тыл и снабжение Красной Армии.-1945.- №5-6.- С.10; 21. Сорокина О.Л. Всенародный вклад в возрождение общеобразовательной школы на освобожденной территории РСФСР в годы Великой Отечественной войны// 50-летие великой Победы над фашизмом.- Смоленск, 1995.-С.261; 22.Коваль М.В. Україна в умовах системної кризи /1946-1980-ті рр./ -К.,1999.-Т.І2.- С. 296; 23 ЦДАГО України.- Ф.1.-Оп.31.-Спр.15.-Арк.31; 24. ЦДАВО.-Ф 136.-оп. 23.-Спр.2.-Арк.2; 25. ЦДАВО України.- Ф.2357.-оп.І.-Спр.109.-Арк.25; 26. Коваль М.В. Україна в умовах системної кризи /1946-1980-ті рр./- К., 1999.-Т.І2.- С.296; 27. Мазило І. Роль Вінницької обласної партійної організації у відбудові на Вінниччині залізничного транспорту// Тези доповідей V-ї Вінницької обл. іст.-краєзн.-конф.- Вінниця,1987.-С.26; 28. Мазило І. Патріотичний рух залізничників Вінниччини /1944-45 рр./ //Тези доп. III-ї Вінницької обл. іст.-краєзн.-конф.-Вінниця, 1985.-С.22; 29. Коваль М.В.Україна в умовах системної кризи /1946-1980-ті рр./-К.,1999.-Т.12.-С.297; 30. Коваль М.В.Україна в умовах системної кризи /1946-1980-ті рр./- К.,1999.-Т.І3.-Т.1.-С.298; 31. Картавній С.М. Вклад народов Советского Союза в освобождение Ураины от немецко-фашистских оккупантов и восстановление народного хазйства // Героическое и трагическое лихолетье.-М.,2000.-С.180; 32. ДАХО.-Ф.156.-Оп.15.-Спр.33.-Арк.87-88; 33. ЦДАГО України.- Ф.1.-Оп. 31.-Спр.81.-Арк.32,50.

С.І. Гальченко

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОСТАЧАННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ТОВАРАМИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У 1943-1944 РР.

Умови воєнного часу вкрай несприятливо впливали на вирішення проблем, пов'язаних з забезпеченням населення продуктами харчування, предметами першої

необхідності, промисловими товарами тощо. Але незважаючи на об'єктивні обставини, український народ і керівництво країни провели велику роботу, спрямовану на мобілізацію всіх ресурсів країни і виробництва з метою максимального збільшення випуску продукції для фронту і тилу. Було розроблено і здійснено програму відновлення господарства на звільненій від ворога території, організована допомога населенню цих районів. Все це знайшло відображення у великій кількості літератури, присвяченій Великій Вітчизняній війні. Лише окремі аспекти постачання населення продовольчими товарами, торгівля, відновлення легкої та харчової промисловості у воєнні роки в загальносоюзному масштабі дослідили в своїх працях У. Чернявський,¹ В.Зотов,² А.Любимов.³ Цінні дані щодо братерської допомоги радянських республік, звільненій Україні у відновленні промисловості, сільського господарства містяться в монографічній праці М. Буцька.⁴ Однак і донині відсутні комплексні праці, присвячені проблемам постачання. Тому автор статті ставить завдання: проаналізувати основні заходи і шляхи організації забезпечення населення промисловими товарами та речами першої необхідності в роки Великої Вітчизняної війни; узагальнити архівний матеріал та дослідження вчених-істориків про трудовий героїзм населення України по відродженню підприємств, які випускали продукти харчування, промислові товари, речі першої необхідності; з'ясувати принцип постачання, характер розподілу промислових товарів.

Війна породила труднощі не лише на рівні постачання міського населення продовольством, але і промисловими товарами. Тут, так само як і в галузі продовольчого постачання, були встановлені диференційовані норми постачання за картками. Однак у зв'язку зі скороченням товарних фондів, норми ці були недостатніми.

Забезпечення промисловими товарами здійснювалося за принципом диференційованого постачання. Карткова система в 1941-1947 рр. на ці товари будувалася наступним чином. За промтоварними картками передбачався продаж певної кількості тканини, одягу, взуття, що було незручним для споживачів, зв'язувало їх можливості і негативно відбивалося на товарообігу. До того ж, держава, на відміну від гарантованого постачання певними продуктами за продовольчими картками, не могла за станом ресурсів гарантувати одночасний продаж всіх виробів за промтоварними картками. Тому при введенні перших промтоварних карток у липні 1941 року був обраний інший шлях. Така система давала можливість покупцеві купити будь-яку найбільш потрібну йому річ, яка була в магазинах, і разом з тим купувати більш дорогі або дешеві речі, в залежності від оплати праці.

Промтоварні картки мали наступну кількість купонів-одиниць. Для робітників та інженерно-технічних працівників – 125, для службовців – 100, для утриманців (включаючи дітей) і для тих, хто навчається, – 80. Так, купуючи пару чоловічого або жіночого взуття, покупець, що оплачував її ціну, повинен здати 50 купонів-одиниць, а за пару дитячих сандалів або босоніжок – 20, за плаття жіноче шерстяне або шовкове – 60, вироби з бавовни – 40, для дівчаток дитсадкового віку – 15, за пару панчів або шкарпеток для дорослих – 5, для дітей – 3 купони тощо.

Картки на промтовари видавалися, зазвичай, на 6-9 місяців. До кінця війни їх отримували 60 млн. громадян.

Продаж промтоварів мав певне стимулююче значення. В другій половині 1942 року було введено продаж робітникам підприємств ряду наркоматів взуття, готового взуття, бавовняних, шерстяних і шовкових тканин за ордерами. Практика продажу промтоварів за ордерами була потім розширена. В окремих галузях промисловості, особливо в період застосування додаткової робочої сили (заготівля торфу, заготівля і вивіз лісу), відбувався одноразовий продаж промислових товарів на певну суму або в певній кількості залежно від виконання плану виробництва.⁵

Обмежені державні фонди матеріалів йшли перш за все на виготовлення спецодягу (шкіряної, ватяного, гумового взуття, полушубків брезентових плащів, комбінезонів, ватників та штанів, різноманітної білизни, рукавиць та іншого), білизни для гуртожитків,

.....
шкіл ФЗО, РУ, їдалень, заводських лікарень та поліклінік, дитячих садків та ясел. Мило, сірники, сіль, нитки та інші товари першої необхідності також направлялися на забезпечення виробничих та господарських потреб підприємств громадського харчування, шкіл та училищ, дитячих та лікувальних установ. Частина промтоварних фондів виділялася для отоварювання карток робітників та службовців. Промтоварними фондами перш за все забезпечувалися робітники вугільної, металургійної, хімічної, нафтової промисловості, оборонних заводів, будівництв, транспорту, шкіл, трудових резервів.⁶

Тканини, одяг, взуття за промтоварними картками видавали перш за все тим робітникам, які працювали ударно. Нерідко промтоварами видавалися премії. Маючи обмежені промтоварні фонди, місцеві партійні і господарські організації виявили велику енергію та ініціативу по виробництву товарів першої необхідності, використовуючи різні види місцевої сировини. Відділи робітничого постачання промислових наркоматів, артілі, промкооперації організовували виробництво валянок, парусиного взуття на дерев'яній підшві, глиняного посуду, видобування солі, виготовлення мила.

В робітничих сім'ях максимально використовувалися запаси одягу та взуття. Нерідко в цехах заводів можна було бачити жінок і підлітків, одягнугтих в старі робочі спецівки, піджаки і сорочки з плеча чоловіка, батька чи брата.

В ті далекі воєнні дні отримання талону відразу на костюм чи сукню, брезентових полуботинок, а тим більш шкіряних черевиків або туфлів ставало радісною подією в бригаді, сім'ї, гуртожитку. Бувало і так, що хлопець чи дівчина отримували талон на відріз чи взуття, а грошей викупити товар вчасно не було. Тоді товариші по бригаді або гуртожитку збирали скільки у кого є і давали в борг.

Як вище згадувалося, їх продаж був нормованим і суворо фіксованим. Щоб придбати елементарний одяг - пальто костюм, білизну, взуття та інше, потрібно було мати спеціальний ордер, який видавався адміністрацією підприємства. В даному ордері зазначалося назва підприємства, кому він виданий і на який вид продукції, дата видачі, і головне, даний документ був дійсний лише протягом 5 днів, тобто якщо робітник не мав фінансової змоги купити той чи інший товар у цей термін, ордер втрачав свою силу. Ордери на отримання промтоварів виготовлялися адміністрацією підприємства типографним способом. Вони видавалися на кожний товар окремо. Існував досить жорсткий бюрократичний підхід до реалізації ордерів. Так, ордер не заповнений всіма реквізитами, не підлягав прийому контрольно - обрахункових бюро. Ці бюро приймали ордери лише на 13 видів товарів (одяг та взуття) і виписували на них фондовий ордер. На такі життєво важливі товари, як мило, нитки, ган бюро приймало відповідний номер талона промкартки, оголошений наказом по міськторгвідділу на той чи інший місяць. Фондовому ордері перераховувалися найменування: „мило”, „гас” і номер талону.⁷ Така складна система була покликана зменшити ймовірність зловживань, але, звичайно, навіть при запобіжних заходах не вдавалося уникнути зловживань.

Дещо іншою була система реалізації швейних та взуттєвих виробів, виготовлених майстрами та ательє індивідуальних замовлень. Так, індивідуальні замовлення на швейні та взуттєві вироби з матеріалів промисловості приймали від населення майстернями та ательє по ордерах, які видавалися в порядку, встановленому в наказі Наркомату праці СРСР від 19 серпня 1942 року № 250. Видача індивідуальних замовлень з матеріалів промисловості майстернями та ательє здійснювалася за промтоварними картками з урахуванням відповідної кількості купонів за кожний вид товару. Індивідуальне замовлення на швейні і взуттєві вироби з матеріалів замовника приймалися майстернями та ательє без ордерів і видавалися без урахування, того чи був наданий весь матеріал для виготовлення одягу чи взуття.⁸ Але різниці між першим та другим варіантом практично не існувало, оскільки матеріали для виготовлення одягу чи взуття теж потрібно було дістати за промтоварними картками.

Гостру потребу в одягові і взутті, милі та сірниках, солі і предметах першої необхідності відчували робітники визволених районів. У 1944-1945 роках значна частина державних промтоварних фондів направлялася на відновлення підприємств. Робітники

тилових районів зі своїх небагатих запасів з першими ешелонами направили на підприємства звільнених районів вагони з одягом і взуттям, посудом та книгами.⁹

Гострий дефіцит одягу, взуття, товарів повсякденного попиту поряд із проблемою продовольчого постачання негативно вплинули на загальний рівень життя населення у визволених містах України. Багато з того, що вдалося зберегти за час окупації від пограбування, міське населення змушене було вимінювати на продукти харчування. Старий одяг та взуття зносилися. Елементарні речі перейшли до розряду дефіцитних. Місцевим органам влади потрібно було невідкладно вирішувати завдання забезпечення городян промисловими товарами. У той час постачання мешканців визволених міст України здійснювалося за рахунок виділення централізованих фондів промислових товарів, залучення товарів широкого вжитку місцевої промисловості, промкооперації та кооперації інвалідів за суворо встановленими обсягами відповідно до норм для визволених районів України. Слід зазначити, що на ці норми впливали окремі фактори, продиктовані воєнним часом.¹⁰

Так, вже у вересні 1943 року було місцевими органами влади ухвалено відповідне розпорядження, згідно якого, у зв'язку з обмеженим надходженням промислових товарів, взуття, готовий одяг, трикотаж та бавовняні тканини відпускалися лише сім'ям військовослужбовців, школам, інвалідам, працівникам мистецтва, а також для закритих установ. Інші категорії населення мали самі діставати усе необхідне.¹¹ З часом ситуація дещо стабілізувалася. Контингент населення, прийнятий на гарантоване постачання промисловими товарами, у визволених областях УРСР збільшився. За станом на 1 січня 1944 року по визволених областях ця цифра становила 4806,2 тис. осіб або 23,1% до загального довоєнного рівня населення по згаданих регіонах. У загальному контингенті, прийнятому на постачання, представники чорної металургії, вугільної, машинобудівної, наркомату шляхів сполучення становили 39,6%.¹²

Крім нормованого постачання, загального для всіх, в окремих промислових регіонах республіки на важливих відбудовних об'єктах були встановлені додаткові норми видачі промислових товарів.

Головним джерелом постачання визволених міст республіки промисловими товарами були фонди, що визначалися союзними відомствами. Це стосувалося як продовольчих, так і промислових товарів. Можна довго і детально наводити цифри та розміри капіталовкладень у цю сферу, але вони, на жаль, не віддзеркалюють реальної картини, що існувала. Плани були надто обіцяючими, але за об'єктивних, а іноді і суб'єктивних умов ці плани залишилися на папері і не втілювалися в життя. До об'єктивних можна віднести, в першу чергу складну ситуацію на шляхах сполучення, що вкрай ускладнювала доставку на місця призначених вантажів, роботу підприємств легкої промисловості та інше; до суб'єктивних умов - зволікання центру в організації роботи по забезпеченню необхідними товарами народного споживання.

Виділеними коштами не можна було ні нагодувати людей, які постраждали від окупації, ні одягти їх. Капіталовкладення треба було освоїти, а централізовано виділені фонди забезпечити конкретною кількістю товарів. Ні першого, ні другого в належному обсязі у 1943-1945 роках не було зроблено.

У четвертому кварталі 1944 року для республіки відвантажили лише 50,35 виділеної за нормами бавовни 69,8 – вовни, 20,3 – швейних виробів, 43,5 – трикотажу, 45,5 – панчішно-шкарпеткових виробів, 55,5% - шкіряного взуття.¹³ Лише скло, порцеляна та фаянс надійшли в Україну в обсязі 100% до запланованого рівня. Але ж у той час ця продукція не була так гостро необхідною для населення визволених районів. На початку 1944 року, незважаючи на незадовільний стан з постачанням населення промисловими товарами, союзні відомства не вжили потрібних заходів для поліпшення справ. Відвантажувати ту мізерну кількість товарів, що надходила для визволених областей України, не було куди, оскільки не вистачало баз збуту промисловості: замість необхідних 71 працювало лише 18. Таке ставлення до організації промислових баз, безперечно, негативно впливало на просування товарів до споживачів та поліпшення постачання населення.

Особливу роль у забезпеченні населення товарами повсякденного попиту відігравала місцева промисловість, адже вона мала можливість відновити свою роботу швидшими темпами, на відміну від великих базових підприємств легкої промисловості. Цифри свідчать, що місцева промисловість у той час працювала по лінії промкооперації недостатньо, для ринкових фондів передавала незначну частину товару. Зважаючи на це, наркомат торгівлі двічі ставив питання у Раднаркомі УРСР про незадовільне використання плану виробництва місцевою промисловістю. Наприкінці 1944 – на початку 1945 років стан справ у цій галузі почав дещо нормалізуватися, коли внаслідок широкого залучення до виробництва інвалідів війни, опанування ними професій (шевця, чоботаря, майстра залізних виробів та інших) збільшився випуск товарів промкооперації та міської промисловості. Для трудового влаштування інвалідів Вітчизняної війни уряд зобов'язав організувати до 15 квітня 1944 року виробничі майстерні та мережу шкіл для навчання інвалідів Вітчизняної війни: профтехшколи по вивченню кравецької та слюсарної справи, кравецько-шведької справи, спеціальні школи-інтернати для навчання сліпих, а також по підготовці бухгалтерів і фінансово-рахівничих працівників.¹⁴ Звичайно, залучення інвалідів війни до виробництва товарів першої необхідності сприяло як їх адаптації до нових умов, так і загальному поліпшенню ситуації у справі виробництва на місцях. Але в масштабах республіки з урахуванням дедалі зростаючих потреб товарів широкого вжитку населення становище з постачанням промисловими товарами в 1944 році залишалося незадовільним, а по деяких групах товарів його рівень знизився. Це стосувалося, в першу чергу, виробів текстильної промисловості.

Через відсутність сировини на 1 березня 1944 року працювало лише 1 текстильне підприємство з 46, які діяли в Україні до Великої Вітчизняної війни. Простоювали підприємства у Сумах, Полтаві. Через певну відсутність пряжі навесні 1944 року були повністю зупинені всі ткацькі фабрики у Чернівцях.¹⁵ Внаслідок відсутності бавовни простояли протягом всього I кварталу ковдряні та ватяні фабрики. Більш-менш ритмічно працювало лише одне підприємств в Житомирі.¹⁶ Звісно, що такий стан справ гальмував виробництво не лише тканини, а й виробів з них. Досить дивним є те, що при такому стані речей у виробництві вдалося (за даними наркомату торгівлі УРСР) навіть при мізерному плані здачі готової продукції виконати його у першій половині 1944 року: по швейних виробках – на 21,9%, трикотажу – 44,6%. Загальний же обсяг заводу товарів на Україну у той же період становив 58, 5%, взуття – 57,5%, тютюну – 33,5% від запланованого.¹⁷ За таких умов постачання населення товарами легкої промисловості не лише не поліпшувалося, а мало тенденцію до погіршення.

Ситуація того часу вимагала вживання термінових заходів. Але і на початку 1945 року становище продовжувало залишатися вкрай незадовільними. Порівнюючи надходження сировини на текстильні підприємства республіки 1944 року (40% бавовни, 35,5% вовни, 26,4% пряжі до плану) і 1945 року (відповідно бавовняної пряжі – 23%, бавовни – 7,2% вовни – всього 2 тонни, або 1,8%), неминуче приходимо до висновку, що не могла за таких умов постачання нормально працювати легка промисловість.¹⁸

Серед гальмуючих чинників роботи текстильних підприємств залишалося використання застарілого обладнання, на якому доводилося виробляти ту мізерну частку продукції, що потрапляла до споживача. І тут у пригоді стало устаткування, яке в 1945 році почало надходити з провідних підприємств Німеччини. Так, на Харківську, Богуславську, Лубенську, Кременчуцьку суконні фабрики завезено обладнання зі Шпрейберга, Фальденбурга, Цитау, Губеля. Загалом це становило 444 вагони з обладнанням для текстильної промисловості республіки,¹⁹ на якому, між іншим, і сьогодні працюють окремі підприємства галузі.

Де ж мали отримувати одяг та взуття люди, що жили у визволених містах і селах? У що було одягнутися евакуйованим зі східних районів, інвалідам війни, дітлахам? Демобілізовані з армії внаслідок каліцтва фронтовики ще тривалий час ходили у військовому вбранні не тому, що вони того хотіли, а тому що іншого одягу не мали. Щоправда, існував

.....
базар, на якому за „шалені” гроші можна було купити все або вимінити на якусь цінну річ, вартістю в кілька тисяч карбованців, наприклад пару чобіт. Саме тоді великого розмаху набула спекуляція. Шахраї наживалися на чужому горі, відбирали, користуючись ситуацією, у людей похилого віку сімейні раритети, вироби мистецтва. В цей час нечесним шляхом, опанувавши ситуацію, шахраї мали змогу зробити собі капітали, безцінні речі потрапляли до їх рук.²⁰ Зрозуміло, що шляхом обміну голодним та погано одягненим людям вдалося дещо придбати на перший випадок. Про становище, у якому опинилося населення, свідчать, зокрема, ціни на деякі промтовари, що відповідно впливали і на купівельну спроможність. На Благівщенському базарі (Харків) станом на 23 грудня 1943 року вони були такими: пара хромових рантових чобіт коштувала 6-7 тис. крб., юфтових – 5-6 тис., чоловічих черевиків (кольорових шеврових рантових) – 4-5 тис., калош чоловічих і жіночих – 1800-2000 крб., котушка чорних ниток – 100-125, пара чоловічих шкарпеток 150-200, 1 м. пальтового драпу – 1500-2000, 1 м. крепдешину – 1000-1500, пальто тепле на ваті з хутряним комірцем та шовковою підкладкою – 7-8 тис., коробка сірників місцевого виробництва – 25-30 крб., валянки чоловічі білі – 1800-2000, валянки чоловічі чорні – 2000-2500 крб.²¹

Постачання міського населення промисловими товарами, як зазначалося вище, було недостатнім, а по окремих групах товарів навіть погіршувалося. І у цьому зв'язку не зайвим пригадати і віддати належне одному з додаткових нетрадиційних джерел надходження товарів, закордонної гуманітарної допомоги. На початку 1944 року через мережу баз „Різноекспорту” почали надходити посилки з-за океану від представників діаспори та інших громадських об'єднань США та Канади. Вони містили одяг, взуття, ковдри, білизну, інші, нерідко вже не нові, речі для цивільного населення визволених міст. У посилках також було мило, цукор, концентрати, тобто товари та продукти конче необхідні людям, що опинилися в надзвичайно складному становищі. Хвиля надходжень гуманітарної допомоги наприкінці 1943-на початку 1944 років досягла таких значних розмірів, що для контролю та розподілу її виникла необхідність в організації спеціальних структурних підрозділів при РНК УРСР. Відповідні бази „Різноекспорту” з'явилися у Києві та інших містах України. Промислові товари через мережу цих баз почали надходити з другого кварталу 1944 року. РНК УРСР у грудні 1943 року та лютому 1944 року ухвалив спеціальні постанови, які регулювали кількість речей з американських та канадських посилок для розподілу їх серед населення визволених районів республіки.²² Треба зазначити, що головним чином надіслані речі одержували великі міста України.

З огляду на кількість речей, що надходили від заокеанських друзів, можна дійти висновку, що вони стали в роки війни дієвою підтримкою для населення. Наприкінці 1943 року відповідно до постанови спеціальної комісії по розподілу цих речей, що працювала при РНК УРСР, для населення було виділено 1500 тюків з різноманітними промисловими товарами. Вже 20 квітня до Києва додатково відправили 15 вагонів американських подарунків.²³ На 25 липня 1944 року на київську базу було завезено 1681 тюк промислових товарів.²⁴ Однак у той час складалося скрутне становище з розвантаженням вагонів з гуманітарною допомогою. Виникла парадоксальна ситуація – народ роздягнений, а вагони з промисловими товарами стоять на коліях, оскільки немає кому їх розвантажувати. Київська база знаходилася на значній відстані від залізничної станції, окрім цього базу обслуговував лише один автомобіль «Студебекер», який мав упоратися з великою кількістю вантажів.

Згідно постанов РНК УРСР від 21 грудня 1944 року № 1688-122 та від 26 грудня 1944 № 1/35 було виділено носильні речі для інвалідів війни, сімей фронтників, партизанів та їх сімей, робітників, службовців та інженерно-технічних працівників, які постраждали від німецької окупації, представників науки похилого віку. Окремо було прийнято постанову про виділення носильних речей для дітей-сиріт.²⁵ Немає потреби доводити, що в той час речі, зібрані завдяки ініціативі рядових громадян Сполучених Штатів та Канади, давали змогу хоч на перший час одягти певну кількість населення.

Крім надходжень на базу „Різноекспорту”, з морських портів та автошляхами через Іран за 1944 рік у столицю прибуло з подарунками 69 вагонів на 4985 місць вагою 66,3 т. А

.....
за 28 місяців існування отримано посилок по лінії гуманітарної допомоги, по лінії ленд-лізу - 212 вагонів із загальною кількістю 16 888 місць вагою 14321. Товарообіг за кінцевим звітом по преїскуранту становив: подарунки на суму 186 690 136 крб., медикаменти по лінії ленд-лізу – на 1737000 крб.

Для прикладу, у Києві налічувалося у липні 1944 р. 305 тис. мешканців, по лінії гуманітарної допомоги надійшло допомоги 58200 шт. надісланих речей, тобто за умов справедливого розподілу можна припустити, що кожний п'ятий житель столиці України у гіршому випадку мав отримати бодай одну річ.

Ведучи мову про постачання населення визволених районів та міст України промисловими товарами, не можна обминути увагою й діяльність з боку ЮНРРА.²⁶ У перший місяць після закінчення війни на Україну прибула місія ЮНРРА і за наслідками її обстеження були складні плани повоєнної допомоги по лінії цієї організації.

Загалом постачання промисловими товарами матеріально-побутове становище людей не відповідало реальним потребам людей у визволених містах. І незважаючи на вжиті заходи по поліпшенню становища у цій сфері, відчутних змін не відбулося. Це обтяжувало й без того нелегке життя народу. Промислові товари в період закінчення війни були справжньою розкішшю.

Ситуація з забезпеченням населення промисловими товарами складалася погано як у Києві, так і в провінційних областях, і до кінця війни дана проблема не була розв'язана. З проблемами забезпечення промисловими товарами населення України зустрічалося ще довгий час і в наступні повоєнні роки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Чернявський У.Г. Война и продовольствие. Снабжение городского населения в Великую Отечественную войну (1941-1945 гг.) – М.,1964.;
2. Зотов В.П. Пищевая промышленность в новой пятилетке.- М., 1948;
3. Любимов А.В. Торговля и снабжение в годы Великой Отечественной войны. - М.,1968.;
4. Буцько Н.А. Ккоммунистическая партия – организатор всенародной помощи Советской Украине в восстановление народного хозяйства в годы Великой Отечественной войны. - К.,1962. - 200с.;
5. Вронська Т.В. В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943-1945 рр.). – К., 1995– С. 40-43;
6. Зотов В.П. Пищевая промышленность в новой пятилетке. 1948– С.138.;
7. Державний архів Черкаської області . – Ф Р.1904. – Оп.3. – Спр.7. – Арк. 175.;
- 8 Там само. – Арк. 18;
9. Митрофанова А.В. Война и продовольствие. Снабжение городского населения в Великую Отечественную войну. - М., 1971. – С. 58.;
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України).-Ф. 1. – Оп. 78. – Спр.19. – Арк. 200.;
- 12 Там само;
13. ЦДАГО України. -Ф. 1. – Оп. 78. – Спр.48. – Арк. 3-5.;
14. Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР за 1944 рік. – С.2.;
15. ЦДАГО України. -Ф. 1. – Оп. 78. – Спр.48. – Арк. 24.;
16. Там само. – Арк. 3-4.;
17. Там само. – Арк. 4.;
18. ЦДАГО України. - Ф. 1. – Оп. 78. – Спр.49. – Арк. 24.;
19. ЦДАГО України. - Ф. 1. – Оп. 78. – Спр.48. – Арк. 27.;
20. Вронська Т.В. В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943-1945 рр.). – К., 1995– С. 61.;
21. ЦДАГО України. - Ф. 1. – Оп. 78. – Спр.19. – Арк. 22-23.;
22. Центральний державний архів вищих органів влади України .-Ф. 2. – Оп. 7. – Спр.1665. – Арк. 33.;
23. Там само. – Арк. 40.;
24. ЦДАГО України. - Ф. 1. – Оп. 78. – Спр.48. – Арк. 3.;
25. Вронська Т.В. В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943-1945 рр.). – К., 1995 – С. 63.;
26. Там само. – С.64.

Г.М. Стародубець

«ПОВСТАНСЬКІ РЕСПУБЛІКИ» ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО ЗАПЛЛЯ (1943-1945 РР.)

На рубежі тисячоліть одне з пріоритетних місць у суспільствознавчих науках зайняла проблема українського національно-визвольного руху. Її актуальність і багатоаспектність зумовлюють зростий інтерес з боку істориків, філософів, правників, соціологів, представників інших наук до всього, що лежить в основі буття української нації. Об'єктивне, неупереджене вивчення даної проблеми дозволить чіткіше окреслити роль і місце українського народу в світовому історичному процесі. Не можна не погодитися з думкою